

DUX LÁSZLÓ

Külföldi munkavállalók Japánban*

Bevezetés

A japán társadalom egyre gyorsabb előregedése miatt az ország lakossága és ezzel együtt munkaereje lassan, de folyamatosan csökken. A folyamatnak köszönhetően 2050-re Japán lakossága várhatóan 26 millió fővel lesz kevesebb, mint ma, ami az 1970-es szintre való visszaesést jelent.¹ Más, hasonló demográfiai és a gazdasági helyzetben lévő államokhoz képest Japánban azonban továbbra is meglepően alacsony a bevándorlás szintje és a külföldi munkavállalók aránya, ami különböző földrajzi, történelmi és társadalmi tényezőkre vezethető vissza. A külföldi munkavállalók aránya azonban az elmúlt két évtizedben, ha lassan is, de biztosan növekedett, függetlenül attól, hogy a gazdaság éppen fellendülőben vagy leszálló ágban volt. A migráns munkavállalók helyzete – hasonlóan más országokhoz – Japánban sem mondható kielégítőnek, gyakran szenvednek hátrányos megkülönböztetést és általában úgynevezett „3k”, *kitsui*, *kitanai* és *kiken*, azaz megerőltető, piszkos és veszélyes munkaköröket töltenek be.² A következő tanulmány célja a Japánban munkát vállaló külföldiek jogi helyzetének bemutatása – ehhez először a kérdés történelmi és társadalmi hátterét szükséges röviden bemutatni.

* A tanulmány a Japán Alapítvány támogatásával készült.

¹ *Ageing and Employment – Japan*. OECD: Paris, 2004. 43.

² A kifejezés az angol „3d” – *difficult, dirty, dangerous* munkák megfelelője. Nishitani, Satoshi: *Vergleichende Einführung in das japanische Arbeitsrecht*. Carl Heymanns Verlag: Köln, 2003. 89.

Történeti áttekintés

A mai Japánt alkotó szigetek körülbelül 20 ezer évvel ezelőtt váltak el Ázsiától. Ekkorra már jelentős számban érkeztek különböző embercsoportok a területére, amelyek legkorábbi megjelenését ma 30 ezer évvel ezelőttre teszik.³ Az ezt követő évszázadokban elsősorban Kínából, de Koreából és Indiából is sok művész, buddhista hittérítő és pap, tanító, kalandor és kereskedő érkezett a szigetekre. Japán kereskedők egy telepet létesítettek a mai Thaiföld területén.⁴ Az 1500-as évek közepén megjelentek az első portugál, majd később spanyol hajósok Japán partjainál, akiket hamarosan követtek a jezsuita szerzetesek, rövid időn belül jelentős sikereket elérve. A hatalmukat ekkortájt megerősítő shōgunok azonban felismerték a nyugati befolyás veszélyeit, ezért elrendelték az ország bezárkózását és az idegenek kitiltását. Az 1600 és 1850 közötti időszakban ezért Japán elzárkózása miatt csak nagyon korlátozott mértékben léphettek külföldiek az ország területére – elsősorban holland és kínai kereskedők,⁵ de hasonlóképpen japánok is csak kivételesen utazhattak külföldre.⁶ Az időszak politikája egyrészt lehetővé tette az ország önállóságának megőrzését, és bár Japán így kimaradt a nyugati technikai fejlődésből, a létrejött homogén társadalom megkönnyítette a későbbi modernizációt. Ugyanakkor a hosszú bezárkózás hozzájárult a külföldiekkel szembeni bizalmatlanság kialakulásához is.

Az 1868-as meiji restauráció⁷ és az azt követő modernizáció új fejezetet nyitott Japán migrációs folyamataiban is. A diplomáciai és katonai sikereknek köszönhetően Japán megnövelte befolyását a kelet-ázsiai térségben, ahová egyrészt megindult a japánok – elsősorban kereskedők, tisztviselők és katonák – elvándorlása, másrészt a jelentős otthoni ipari, bányászati és vasúti fejlesztésekhez nagy számban toboroztak főleg koreai

³ Mason, R. H. P. – Caiger, J. G.: *A History of Japan*. Tuttle Publishing: Boston, 1997. 19–20.

⁴ Lubis, Mochtar: Japan, from economic power to cultural inspiration. In: Armour, Andrew J. L. (ed.): *Asia and Japan – The search for modernization and identity*. Keio University: Tokio, 1985. 29.

⁵ Mason – Caiger: *A History of Japan*, i. m. 202–209.

⁶ Főleg kereskedőkként. Lubis: Japan, i. m. 29.

⁷ A restauráció megindításában is kiemelkedő szerepet játszott a külföldiekkel szembeni megaláztatások miatti felháborodás és az erősebb központi vezetés iránti igény. Mason – Caiger: *A History of Japan*, i. m. 262.

és kínai munkásokat.⁸ Bár pontos számuk nem ismert, arról maradtak feljegyzések, hogy a nagy 1923-as földrengést követően sok koreai munkást megöltek japán fiatalok, mert kútmérgezéssel és gyújtogatással vádolták őket.⁹ Ennél fontosabb folyamat volt azonban a közegészségügyi és mezőgazdasági reformnak köszönhetően gyorsan gyarapodó japán lakosság kivándorlása. Ennek köszönhetően 1920-ra 581 ezer japán élt külföldön, közülük 136 ezren az Amerikai Egyesült Államok kontinentális részén, 112 ezren Hawaiiion és 34 ezren Brazíliában.¹⁰ A két világháború között tovább folytatódott a kivándorlás, azonban a migránsok jelentős része ekkor már Dél-Amerika felé vette az irányt (Brazília mellett Peruba, Kolumbiába, Mexikóba, Bolíviába és Argentínába), mivel az USA 1924-ben leállította a japánok bevándorlását,¹¹ de sokan telepedtek le az expanziós politikával megszerzett új területeken is, főleg Mandzsúriában. A háború alatt a hadiipar kiszolgálására és a katonák „szórakoztatására” nagy számban szállítottak koreai kényszermunkásokat Japánba, aminek köszönhetően 1945-re körülbelül 2 millió 300 ezer koreai tartózkodott a szigetországban, akik közül több mint félmillióan a háború vége után is az országban maradtak.¹²

A világháborút követően folytatódott a kivándorlás az országból, de a gazdasági fellendülésnek köszönhetően mértéke egyre kisebb lett, 1961-ben pedig először jelentettek be több betöltetlen munkakört, mint ahány regisztrált munkanélküli volt az országban.¹³ A munkaerőhiány áthidalására azonban ekkor még nem merült fel a szigorú bevándorlási jogszabályok lazítása; ennek köszönhetően 1985-ben Tadashi Hanami még a következőképpen fogalmazhatott: „Japánban egyedülálló módon az ipari országok között nem találkozhatunk a vendégmunkások problémáival, mivel az országnak sikerült megőriznie munkaerejének homogenitását,

⁸ Hanami, Tadashi: *Labour Law and Industrial Relations in Japan*. Kluwer Law and Taxation Publisher: Deventer, 1985. 23.

⁹ Allen, George C.: *Modern Japan and its Problems*. Athlone Press: London, 1990. (eredetileg 1928.) 219.

¹⁰ Uo. 192.

¹¹ Ezt az egyértelműen rasszista indíttatású szigorítást akkora sérelemként élte meg az ország vezetése, hogy egy japán diplomata tiltakozásul lefejezte magát az amerikai nagykövetség előtt, de általában is jelentősen hozzájárult az Amerika-ellenes hangulat elterjedéséhez. Uo. 26.

¹² Yasunori, Fukuoka: *Koreans in Japan: Past and Present*. *Saitama University Review*, Vol. 31. No. 1. <http://www.han.org/a/fukuoka96a.html> 2006.02.10.

¹³ Inove, Keichi: *From labour surplus to labour shortage economy: the case of Japan*. *International Labour Law*. Vol. 113. No. 2. 1976. 217–225.

megelőzve így a vendégmunkások okozta gondokat mind a munkaügyi kapcsolatok, mind a társadalom egészének vonatkozásában.”¹⁴

A nyolcvanas évek második felétől kezdődően azonban a konjunktúra-gazdaság mámorában az egyre inkább szorító munkaerőhiány betöltésére megindult a külföldi munkavállalók beáramlása.¹⁵ Ettől az időszaktól kezdődően évről évre több és több külföldi munkavállaló érkezett Japánba, aminek a buborék-gazdaság kipukkadása és a máig tartó recesszió sem szabott gátat.¹⁶ A folyamat hatására a regisztrált külföldiek száma az 1978-as 766.894-ről 2004-re 1.973.747-re nőtt, azaz az összlakosság 0,67%-áról 1,55%-ra nőtt arányuk,¹⁷ amely bár továbbra is elmarad a legtöbb fejlett ipari állam hasonló adatától, mégis jelentős változásokat takar.

A külföldi munkavállalók helyzetének jogi szabályozása

A külföldi munkavállalók és egészében a külföldiek Japánban való belépését és tartózkodását máig a többször módosított, 1951-ben elfogadott, Bevándorlásról és menekültekről szóló törvény szabályozza.¹⁸ A törvény elfogadásának időpontja egyben rámutat a japán migrációs politika egyik legfontosabb jellemzőjére is, nevezetesen arra, hogy annak kereteit ugyan jogszabály tartalmazza, de tényleges kialakításában nagyobb szerepet kapnak a különböző kormányzati – főleg igazságügyminiszteri – állásfoglalások és programok. Így lehetséges az, hogy az 1989-ig alig módosított törvény a munkaerő-migráció szempontjából nagyon eltérő időszakokban tölthette be szerepét.

Az eredeti törvény alapján külföldiek 27 kategóriában léphettek az ország területére, munkát azonban csak azok vállalhattak Japánban, akik állandó letelepedési engedéllyel rendelkeztek – ez lényegében a háború után az országban maradt koreaiakat jelentette –, vagy olyan speciális szaktudással rendelkeztek, amely nélkülözhetetlennek minősül a gazdaság számára.¹⁹ A nagyon szigorú szabályozást azzal indokolták, hogy a külföldiek bevándorlása nagy társadalmi költségekkel jár, veszélyezteti

¹⁴ Hanami: *Labour Law*, i. m. 60.

¹⁵ Kuwahara, Yasuo: Migrant Workers in the Post-War History of Japan. *Japan Labour Review*, Vol. 2. No. 4. 2005. 29.

¹⁶ Nishitani: *Vergleichende Einführung*, i. m. 89.

¹⁷ Tezuka, Kazuaki: Foreign Workers in Japan: Reality and Challenges. *Japan Labour Review*, Vol. 2. No. 4. 2005. 48.

¹⁸ The Law Regarding Immigration and Refugees. Decree No. 319. 1951.

¹⁹ Nishitani: *Vergleichende Einführung*, i. m. 90–91.

az ország biztonságát és felveti annak a lehetőségét, hogy kétosztályú társadalom jön létre, amelyben a rosszabb megítélésű állásokat kizárólag külföldiek töltik be – ez a valóságban természetesen a törvény ellenére is bekövetkezett.

1989-ben felülvizsgálták a törvényt és hozzáigazították a realitásokhoz. Az 1990 június elsejével hatályba lépett módosításokkal a külföldiek kategóriáit tizenhatra csökkentették és több szempontból ésszerűsítették, elsősorban abból a célból, hogy a magasan kvalifikált külföldiek könnyebben az országba juthassanak. A törvény ugyanakkor továbbra is tiltja a tartózkodási engedéllyel nem rendelkezők munkavállalását és újdonságként súlyos szankciókat is kilátásba helyez a szabály megszegőivel szemben. Végül a törvény jelentősen egyszerűsítette a külföldiek beléptetésével, valamint tartózkodásukkal és letelepedésükkel kapcsolatos hivatalos eljárást, azaz egyrészt megkönnyítette a külföldiek belépését, másrészt fenntartotta a nem kvalifikált külföldiek munkavállalásának tilalmát.²⁰

A törvéynél a gyakorlatban nagyobb szerepe van az igazságügy-minisztérium által öt évente meghirdetett programnak, amely meghatározza a kormány migrációs politikáját. A legutóbbi programot 2005 márciusában fogadták el, amely prioritásként az öregedő társadalomnak megfelelő rendszer kialakítását határozta meg. A miniszterelnök által létrehozott Gazdasági és Pénzügyi Kongresszus által 2005 áprilisában elfogadott „Japán a 21. században” című szakértői anyag a japánul beszélő és megfelelő szakképzettséggel rendelkező külföldiek bevándorlásának megkönnyítését javasolta. A javaslat arra is kitér, hogy a külföldiek és a japánok együttműködését és együttélését elő kell segíteni mind a helyi, mind a munkahelyi szinten.²¹ Az idézett anyagok alátámasztják a nem jogi normák jelentőségét Japán külföldi munkavállalókkal kapcsolatos magatartásával kapcsolatban, ami véleményem szerint nagy problémát jelent a jogbiztonság szempontjából.

Természetesen a külföldi munkavállalók számára a legbiztosabb védelmet az nyújtja, ha a japán állampolgárokkal megegyező elbánásban részesülnek. Éppen ezért nagyon fontos, hogy a munkaügyi standardokról szóló törvény 3. szakasza a tiltott diszkrimináció eseteinek felsorolásánál tartalmazza az állampolgárságon alapuló diszkrimináció tilalmát

²⁰ Shimada, Haruo: *Japan's „Guest Workers” – Issues and Public Policies*. University of Tokyo Press: Tokio, 1994. 62.

²¹ Iguchi, Yasushi: *Country Report – Japan*. Japan Institute for Labor Policy and Training, Seminar on Labor Migration in Asia, Tokio, 2006. február 17. 19.

is.²² Ez alapján a külföldiek munkavállalásának legalitásától, illetve illegitimitásától függetlenül kiterjed rájuk a munkakörülményekről, a minimálberről, a munkahelyi biztonságról és a szakszervezetekről szóló törvények hatálya. Ugyanakkor a munkanélküliség és a munkahelyi balesetek esetére létrehozott biztosítási rendszereknek nem válnak automatikusan tagjaivá,²³ ami természetesen jelentős hátrányokkal járhat.²⁴ További problémát jelent, hogy a diszkriminációt tiltó fenti rendelkezés csak a munkaviszony megkezdését követően védi a munkavállalót, azaz a külföldön történő munkaerő keresése és a leendő munkavállalók kiválasztása során semmi sem védi a migránsokat.

A külföldi munkavállalók kategóriái

A külföldi munkavállalók következő fő kategóriáit különböztethetjük meg Japánban: diplomaták és nemzetközi szervezetek alkalmazottai, külföldi specialisták, hazatelepült korábbi kivándorlók, külföldi gyakorlatok és diákok, valamint az illegális migránsok.

Az első kategóriába tartozók mindenféle további engedélyezés nélkül fejthetik ki tevékenységüket Japánban. Ebbe a kategóriába tartoznak a külföldi diplomaták, köztisztviselők és a nemzetközi szervezetek alkalmazottjai. Nem engedélyköteles a külföldi professzorok, művészek, vállalási tevékenységet folytatók és az újságírók munkavégzése sem.

A következő csoport az olyan külföldi specialisták csoportja, akiknek a szaktudása szükséges a japán gazdaság megfelelő növekedéséhez. Az ebbe a csoportba tartozó külföldiek száma folyamatos növekedést mutat a háború vége óta, számuk 1999-ben körülbelül 120 ezer,²⁵ 2003-ban pedig 185.556 volt.²⁶ Ez a magas szám ugyanakkor megtévesztő, mivel a szórakoztatóiparban foglalkoztatottakat is ebbe a kategóriába sorolják, de rajtuk kívül jelentős számban találhatóunk mérnököket és nyelvtanárokat ebben a csoportban. A magasan kvalifikált munkaerő becsábításában Japán éles versenyt folytat az USA-val és Európával,

²² Nishitani: *Vergleichende Einführung*, i. m. 61–62, 93.

²³ Sugeno, Kazuo: *Japanese Labor Law*. University of Tokyo Press: Tokio, 1992. 74.

²⁴ Nishitani szerint a munkakörülményekről szóló törvény hatálya sem terjed ki a külföldi munkavállalókra, de Sugeno ezzel ellentétes véleménye az általában elfogadott.

²⁵ Nishitani: *Vergleichende Einführung*, i. m. 92.

²⁶ Ogawa, Makato: Current Issues Concerning Foreign Workers in Japan. *Japan Labor Review*, Vol 2. No. 4. 2005. 6.

azonban Kína és India földrajzi közelsége ellenére a nyelvi és kulturális nehézségek miatt lemaradni látszik. Az elmúlt időszakban végbement technológiai változások azonban lehetővé tették a termelés – elsősorban szolgáltatásnyújtás – kihelyezését más országokba (*outsourcing*), amivel gyakran élnek a japán vállalatok is, így csökkentve a munkaerőhiányt.²⁷

A japán gazdaságnak azonban természetesen nemcsak magasan képzett külföldiekre volt és van szüksége, hanem olyanokra is, akik alacsonyabb bérért hajlandóak bizonyos munkákat elvállalni, vagy egyáltalán elvállalnak bizonyos, az őslakosok által lenézett munkákat. A munkaerőhiány betöltésére a nyolcvanas évek közepétől folyamatosan érkeztek a korábban *Dél-Amerikába kivándorolt japánok, illetve leszármazottaik*.²⁸ Az 1990-es törvénymódosítás legalizálta helyzetüket és létrehozta az úgynevezett *Nikkeijin* kategóriát. A második generációs leszármazottak (*nisei*) három évre, míg a harmadik generációs leszármazottak (*sansai*) egy évre kapnak olyan vízumot, amely lehetővé teszi a munkavállalást is. A szakképzést nem igénylő munkakörök külföldiekkel történő betöltésére a japán kormány így olyan megoldást választott, amely egy kiskapun keresztül úgy teszi lehetővé a probléma áthidalását, hogy nem veszélyezteti az ország kulturális és etnikai homogenitását.²⁹ A törvénymódosítást követően a japán származású migránsok száma gyors növekedésnek indult, 2003-ban számuk 230.866 volt,³⁰ és egyes becslések szerint további tízezrek készülnek visszavándorolni szüleik vagy nagyszüleik hazájába a japán ősökkel rendelkező dél-amerikaiak közül, akiknek a száma közel egymillióra tehető. A német *Spätaussiedler*ekhez hasonlóan a nikkeijinek integrációja jóval nehezebbnek bizonyult, mint azt az 1990-es reform idején gondolták. Különböző felmérések szerint közülük és családtagjaik közül sokan nem beszélnek megfelelő szinten a japán nyelvet, ami nehézzé teszi beilleszkedésüket. Gyakran szenvednek hátrányos megkülönböztetést mind a foglalkoztatás, mind az élet más területein, ami részben magyarázattal szolgál arra is, hogy körükben jóval

²⁷ Kuwahara: *Migrant Workers*, i. m. 40–41.

²⁸ Japán emigránsok 1908-tól kezdtek el Dél-Amerikába – főleg Brazíliába – kivándorolni. Az utolsó kivándorlókat szállító hajó 1973-ban kötött ki Brazíliában, a japán gazdasági csoda és a dél-amerikai gazdaságok nehézségei miatt a folyamat azonban gyorsan megfordult. Ninomiya, Masato – Tanaka, Aurea Christine: *Brazilian workers in Japan*. *University of Tokyo Journal of Law and Politics*, Vol. 1. No. 1. 2004. 121–143.

²⁹ Uo. 127. o.

³⁰ Ogawa: *Current Issues*, i. m. 9.

magasabb a bűnelkövetők száma, mint a japán társadalom egészében.³¹ A kormány szándéka az Európából ismert, migránsokkal kapcsolatos társadalmi problémák megelőzésére tehát kudarcot vallott, és jelentős változtatások szükségesek – elsősorban az oktatásban – a helyzet kielégítő kezelésére.³²

A japán gazdaság szakképzetlen munkaerőhiányát a hazatelepült nikkeijinek nem tudták megszüntetni, ezért a munkáltatói oldal nyomására más kiskapukat is nyitottak. A japán vállalatok, kihasználva a bevándorlási törvény adta egyik lehetőséget, más – főleg ázsiai – országokból úgynevezett „*gyakornokokat*” fogadtak, akik elméletileg a fejlett termelésben való jártasság megszerzése után hazájukba hazatérve hozzájárultak volna a technológiatranszferhez. A gyakornokoknak a törvény szerint legalább a munkaidejük egyharmadát valamilyen iskolaszerű képzésben kellett tölteniük és az adott munkáltatónál alkalmazottak legfeljebb öt százalékát teheték ki. Közülük sokan a gyakornoki év letelte után is az országban maradtak, illegálisan munkát vállalva az őket nagyon szívesen alkalmazó kis- és közepes vállalatoknál. A helyzet megoldására 1991-ben a japán kormány létrehozott egy önálló szervezetet, a Japán Nemzetközi Gyakornoki Együttműködés Szervezetét, amely több minisztérium felügyelete alatt 1993-ban kezdte meg működését,³³ és egyidejűleg meghosszabbította a gyakornokoskodás idejét egyről három évre. A program keretein belül 1993-ban 5054, míg 2003-ban már 53.503 külföldi tartózkodott Japánban.³⁴ A technikai gyakornokok legnagyobb része a textiliparban – azaz nem egy high-tech iparágban – volt foglalkoztatva, ami megkérdőjelezi a tényleges technológiatranszfer megvalósulását, és rámutat a japán gazdaság szakképzetlen munkaerő iránti igényére. A gyakornokok kiszolgáltatott helyzete az 1991-es reform ellenére is megmaradt, továbbra sem minősülnek ugyanis munkavállalónak és jóval alacsonyabb béreket kapnak a japán munkavállalóknál. Az őket foglalkoztató, főleg közepes és kisvállalatok ugyancsak nehéz helyzetben vannak, ugyanis gyakran képtelenek a képzési kötelezettségüknek eleget tenni, és így törvényszegésre kényszerülnek.³⁵

³¹ Tezuka: *Foreign Workers*, i. m. 57–62.

³² Tezuka, Kazuaki: *How the 21st Century Japanese Society accepts foreigners*. 16th Symposium of the Global Industrial and Social Progress Research Institute. United Nations University, Tokio, 2006. január 31.

³³ Kuwahara: *Migrant Workers*, i. m. 38–39.

³⁴ Ogawa: *Current Issues*, i. m. 10.

³⁵ Kuwahara: *Migrant Workers*, i. m. 40.

A szakképzetlen munkaerő iránti keresletet kielégítő külföldiek harmadik csoportja a Japánban tanuló külföldi *diákok* csoportja, akik részben legálisan, részben illegálisan munkát vállalnak tanulmányaik mellett. Az úgynevezett *Arubeito*,³⁶ azaz a hallgatók tanulás melletti munkavállalása széles körben elterjedt gyakorlat a japánok körében is. A *college*-ok külföldi hallgatói bejelentés nélkül vállalhatnak munkát heti 28 órában, míg a gimnazisták, a nyelvviskolák hallgatói és a szakképzésben részt vevők heti 20 órában tehetik ugyanezt. A napi munkavégzés hossza mindkét esetben csak napi négy óra lehet, a nyári szünetet kivéve, amikor napi nyolc óra engedélyezett, feltéve, hogy erre külön engedélyt szereztek. A „szórakoztatóiparban” tilos a tanulók foglalkoztatása. Az így munkát vállaló külföldiek egy részének Japánban tartózkodásának elsődleges oka nem is a tanulás, hanem a munkavégzés,³⁷ sokan közülük pedig tanulmányaik elvégzése után is illegálisan az országban maradnak.³⁸

A Japánban munkát vállaló külföldiek utolsó kategóriája az *illegálisan* az országba érkező vagy ott munkát vállalók jelentős számú csoportja. Japán földrajzi fekvése miatt elsősorban a második eset a jellemző, azaz, hogy a valamilyen legális formában az országba belépő külföldi ott – kategóriájára vonatkozó szabályok ellenére – munkát vállal, vagy túllépi a megengedett időkeretet és vízumja lejártja után is az országban marad. Az igazságügyminisztérium becslése szerint 2005-ben 207.299³⁹ külföldi tartózkodott illegálisan az országban – ami több mint tízezer fővel kevesebb, mint 2004-ben – és közülük szinte mindenki munkát is vállalt. A nem dokumentált külföldiek legnagyobb része Koreából érkezett, de jelentős a kínaiak, a fülöp-szigetiek, a thaiföldiek, a malajziaiak és az indonézok aránya is. A japán kormány 2008-ig feléje akarja csökkenteni az illegálisan az országban tartózkodó külföldiek arányát, mivel az jelentős problémákat okoz, nem csak a gyakran kihasznált és kizsákmányolt külföldiek, de a megnövekedett bűnözés miatt a japánok számára is.⁴⁰

³⁶ A német *Arbeit*, munka szóból.

³⁷ A nyolcvanas években többször is fény derült a japán nyelvviskolákban csak papíron tanuló külföldiek illegális munkavállalására.

³⁸ Kuwahara: *Migrant Workers*, i. m. 37–38.

³⁹ Ezt a meglepően pontos számot úgy határozták meg, hogy az országból kilépő külföldiek számát kivonták a belépőkéből, ami Japán esetében viszonylag pontosan megadja az illegálisan az országban tartózkodók számát, ugyanis az illegális határátlépés szinte lehetetlen. Idézi: Iguchi: *Country Report*, i. m. 9.

⁴⁰ Kuwahara: *Migrant Workers*, i. m. 45. Itt természetesen az embercsempészetben részt vevő szervezett bűnözői csoportokra is kell gondolni és nem csak a külföldiek által elkövetett bűncselekményekre.

Természetesen nem minden dokumentálatlan külföldi munkavállaló lesz kizsákmányolás áldozata, és egyes felmérések szerint munkakörülményeik nem sokkal rosszabbak a japán munkásokénál.⁴¹ Ugyanakkor az ő esetükben is érvényesül az a világtendencia, hogy éppen helyzetük illegalitása miatt kerülnek mindenfajta kapcsolatot az állami szervekkel, és így az ellenük elkövetett – akár nagyon súlyos – jogsértések is ismeretlenek maradnak a hatóságok előtt, ami különösen igaz a szórakoztatóiparban foglalkoztatott külföldi nők tízezrei esetében.

Összegzés

Egy 2002-ben végzett kutatás szerint Japán népessége 2006-ban éri el tetőpontját, majd 2050-re 100 millió főre fog csökkenni.⁴² Ez a demográfiai trend mindenféleképpen felveti annak a kérdését, hogy az egyre növekvő munkaerőhiány megszüntetésére, amit az idősök arányának növekedése csak tovább erősít, nem lenne-e célszerű egy liberálisabb bevándorlási politikát bevezetni. Ugyanakkor a japán társadalom továbbra is a legzárkózottabbak közé tartozik a fejlett világban, és a nyelvi valamint kulturális eltérések miatt az ország nem számít népszerű célpontnak a világ migránsai számára. Ezzel párhuzamosan a szakképzetlen munkavállalók iránti piaci igény, a globalizáció tágabb folyamata és több földrajzilag közel fekvő ország magas munkanélkülisége és növekvő népessége miatt már napjainkban évről évre több külföldi próbál szerencsét az országban. E két tény együttesen a munkaerő-migrációval kapcsolatos japán politika sürgős felülvizsgálatát igényli. A csökkenő és elöregedő munkaerő szinten tartásához is több millió külföldit kellene évente az országba csalogatni, aminek nincsenek meg a társadalmi előfeltételei és a támogatottsága. A legbátrabb reformjavaslatok is csak a szakképzett külföldiek hatékonyabb toborzását tervezik, amivel Japán versenyben maradhat Kínával és Indiával szemben, illetve a jogszabályok felülvizsgálatát és egyszerűsítését javasolják. A kapuk szélesre tárására így továbbra sincs esély, a szigorú japán migrációs politikát a külföldi „vendégmunkások” integrációjának negatív európai tapasztalatai is alátámasztják. A válasz tehát megítélésem szerint az olyan felszíni kezelek mellett, mint a Dél-Amerikából hazatelepültek nyelvtanulásának

⁴¹ Shimada: *Japan's „Guest Workers”*, i. m. 40.

⁴² Idézi Ogawa: *Current Issues*, i. m. 24.

támogatása, a külföldi gyermekek oktatásának fejlesztése vagy a szervezett embercsempész-bandák elleni hatékonyabb fellépés, a regionális együttműködés fejlesztése. Az európai tapasztalatok alapján az olyan regionális szervezetek, mint az ASEAN vagy az APEC hatékonyabban tudják kezelni a munkaerő migrációjával kapcsolatos problémákat, mint az Ázsiában egyelőre domináns bilaterális megállapodások. A regionális együttműködés közös nyilatkozatokon túli kiterjesztésének azonban egyelőre olyan politikai akadályai vannak, amelyek lehetetlenné teszik a probléma megoldását, így Japánnak önálló válaszokat kell keresnie erre a kihívásra.

